บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนมีพื้นที่และสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนและความลาดชันสูง สภาพภูมิอากาศหนาวเย็นจัดในฤดูหนาว ประชากรของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นชาวเขาหลากหลายเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงและดำเนินวิถีชีวิตตามเผ่าพันธุ์ของตน เช่น กะเหรี่ยง ลัวะ สีซอ มูเซอ และม้ง เป็นต้น ซึ่งประชากรชาวเขานี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินทางเกษตรกรรมบนพื้นที่สูง 2 รูปแบบ (สุพรและคณะ, 2538) คือ การทำไร่หมุนเวียน (swidden cultivation) ซึ่งใช้พื้นที่เพาะปลูกในระยะเวลาสั้นและใช้เวลาในการพักดินนาน ชาวเขาเผ่าที่นิยมทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนนี้ ได้แก่ กะเหรี่ยง (หรือที่เรียกตนเองว่า ปกาเกะญอ) ลัวะ และถิ่น และรูปแบบที่สอง คือ การทำไร่เลื่อนลอย (shifting cultivation) ซึ่งเป็นการเพาะปลูกแบบย้ายพื้นที่ไม่เป็นหลักแหล่ง โดยใช้วิธีการถางและเผา (slash and burn) เพื่อการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก และใช้พื้นที่ทำการเพาะปลูกพืชจนดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์แล้วจึงย้ายไปหาพื้นที่แห่งใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่กลับมาใช้พื้นที่เดิมอีกเลย ชาวเขาเผ่าที่นิยมทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอยนี้ ได้แก่ ม้ง เย้า และลีซอ

การใช้ประโยชน์ที่ดินทางเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในรูปแบบไร่หมุนเวียนนั้นส่วนใหญ่กระทำโดยเกษตรกรชนเผ่าปกาเกะญอ โดยใช้รูปแบบและวิธีการทำเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่ ซึ่งมักนำเสนอแนวความคิดว่าการทำไร่หมุนเวียนไม่ใช่การตัดไม้ทำลายป่า อีกทั้งยังส่งผลกระทบในเชิงลบต่อระบบนิเวศของพื้นที่น้อยกว่ากิจกรรมการใช้พื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบอื่น ๆ (โครงการศึกษาวิจัยการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน, 2546) อย่างไรก็ตาม แนวความคิดดังกล่าวได้ถูกโต้แย้งจากนักวิชาการและภาคราชการบางส่วน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะประเด็นของรอบหมุนเวียนในระยะยาวที่กลับมาใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกอีกครั้ง ซึ่งโดยทั่วไปเกษตรกรชาวปกาเกะญอผู้ทำไร่หมุนเวียนเชื่อกันว่าระยะเวลา10 ปี เป็นรอบหมุนเวียนที่เหมาะสม (ถางป่าเพื่อเปิดพื้นที่และใช้พื้นที่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เพื่อการเพาะปลูก 1 ปี จากนั้นทิ้งไว้ 10 ปี แล้วเวียนกลับมาถางป่าเพื่อเปิดพื้นที่ใหม่ทำการเพาะปลูกอีกครั้ง) โดยเฉพาะดินมีความอุดมสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรกรรมที่ให้ผลผลิตได้ดี อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของนักวิชาการป่าไม้เห็นว่าไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม เนื่องจากพื้นที่ที่ถูกทิ้งไว้ 10 ปี หลังจากการทำไร่หมุนเวียนนั้นมีสภาพไม่แตกต่างกับสภาพป่าตามธรรมชาติทั้งในแง่ชนิดพันธุ์ไม้ ขนาดต้นไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเมื่อเกษตรกรผู้ทำไร่หมุนเวียนกลับมาเริ่มถางป่าเพื่อเปิดพื้นที่อีกครั้ง จึงถือว่าเกษตรกรได้กระทำผิดกฎหมายป่าไม้ (ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า) ในขณะที่เกษตรกรถือว่าเป็นพื้นที่ทำกินที่เคยทำเกษตรกรรมอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว สิ่งเหล่านี้จึงเป็นที่มาของความขัดแย้งภายในท้องถิ่นระหว่างชุมชนและเกษตรกรผู้ทำไร่หมุนเวียนกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ผู้ที่ต้องรักษากฎหมายตามหน้าที่

ในการศึกษาครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการนำเสนอแง่มุมในเชิงวิชาการทางด้านสารสนเทศเชิงพื้นที่เพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดินและการเกษตร โดยจะได้ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ (Geo-informatics technology) และองค์ความรู้ทางด้านภูมินิเวศวิทยา (landscape ecology) ทำการศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างทางภูมิทัศน์ (landscape structure) และการเปลี่ยนแปลงในรอบหมุนเวียน 10 ปี ของรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียนของชุมชนปกากะญอ หมู่บ้านหนองขาวกลาง ที่ใช้พื้นที่ทำการเพาะปลูกข้าวไร่รวมถึงพืชผักอื่น ๆ มาเป็นระยะเวลานาน โดยพิจารณาในมุมมองความเป็นไปได้ของผลกระทบที่จะมีต่อทรัพยากรป่าไม้ ในบริเวณลุ่มน้ำย่อยหนองขาวตลอดจนเพื่อหาข้อแนะนำหรือแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียนในบริเวณลุ่มน้ำย่อยหนองขาวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

(1) เพื่ออธิบายรูปแบบลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกิจกรรมทางการเกษตรของพื้นที่การทำไร่หมุนเวียนบริเวณลุ่มน้ำย่อยหนองขาว

(2) เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางภูมิทัศน์ของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางเกษตรบนที่สูงในพื้นที่การทำไร่หมุนเวียนในรอบ 10 ปี บริเวณลุ่มน้ำย่อยหนองขาว

(3) เพื่อประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางภูมิทัศน์ของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางเกษตรบนที่สูงในพื้นที่การทำไร่หมุนเวียนในรอบ 10 ปี ที่มีต่อพื้นที่ป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำย่อยหนองขาว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved